

გლობალიზაცია და მიგრაციის პრობლემა სამხრეთ კავკასიაში

რეზიუმე

გლობალიზაცია დადებით მახასიათებლებთან და შესაძლებლობებთან ერთად, გარკვეულ საფრთხეს წარმოადგენს მცირე ერებისთვის. გარდა იმისა, რომ ანტიგლობალისტების სუვერენიტეტის და კულტურული იდენტობის დაკარგვის შიშს იწვევს, რიგ სახელმწიფოებში რადიკალურად ცვლის სოციალურ გარემოს. წინამდებარე სტატიაში სწორედ ერთ-ერთ ფაქტორზე, მიგრაციაზეა საუბარი, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების მაგალითზე. გლობალიზაციამ ფართო ასპარეზი მისცა ადამიანებს. ტექნოლოგიური პროგრესისა და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურების განვითარებამ, ასევე საზღვრების გადალახვის გამარტივებულმა წესმა, შესაძლებელი გახდა სამუშაოს მაძიებელთა გადინება ქვეყნებიდან. პრობლემა მდგომარეობს იმაში, რომ საქართველოდან, სომხეთიდან და აზერბაიჯანიდან უმეტესად ეკონომიკურად და რეპროდუქტიულად აქტიური მოსახლეობა გადის ანუ ადამიანები, ვინც უნდა შექმნას სახელმწიფოსთვის დოვლათი და დემოგრაფიული სტაბილურობა. „ტვინების გადინების“ სახელით ცნობილი მოვლენა ნიშნავს, რომ ქვეყანა კარგავს მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების ბაზას. ყველა ზემოჩამოთვლილი მიზეზი კი იწვევს ერის დაბერებას.

გამოიკვეთა, რომ საერთაშორისო ემიგრაცია შეუქცევადი პროცესი გახდა. საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის შემთხვევაში მიგრაციულ პროცესებზე ერთნაირი ფაქტორები არ მოქმედებს და ქვეყნებს სხვადასხვა პოლიტიკა აქვთ სტატისტიკის წარმოებისა და პრობლემასთან გამკლავების კუთხითაც.

საკვანძო სიტყვები: მიგრაცია, გლობალიზაცია, სამხრეთ კავკასია, ტვინების გადინება.

ანი კიკნაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი

GLOBALIZATION AND THE PROBLEM OF MIGRATION IN THE SOUTH CAUCASUS

Ani Kiknadze

Georgian Technical University
PhD student

SUMMARY

Globalization, with its positive characteristics and possibilities, represents a certain threat to small nations. Besides, that it causes fear of losing sovereignty and cultural identity in anti-globalists, in some states, it is radically changing the social environment. This article discusses one of these factors, migration, on the example of the countries of the South Caucasus. Globalization presented broader arena to human beings. The development of technological progress and transport infrastructure, as well as the simplified rule of crossing borders, have made it possible for job seekers

to leave the countries. The problem is that, mostly economically and reproductively active population are leaving Georgia, Armenia and Azerbaijan i.e. people, who shall create material well-being and demograohic stability for the state. The phenomenon known as the “brain drain” means that the country is losing the base of highly qualified specialists. All of the above-mentioned causes even lead to the aging of the nation.

It turned out that international emigration had become an irreversible process. In the case of Georgia, Armenia and Azerbaijan, the same factors do not affect on migration processes, and countries have different policies in terms of keeping statistics and dealing with the problem.

Keywords: migration, globalization, South Caucasus, brain drain.

ძირითადი ტექსტი

XX საუკუნის მეორე ნახევარში, კაცობრიობა გახდა გლობალიზაციის დაუძლეველი და შეუქცევადი პროცესების თანამონაწილე, რომელიც ასე თუ ისე მოიცავს თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრების ყველა სფეროს და ქმნის მსოფლიოს ქვეყნებისა და ხალხების ურთიერთდამოკიდებულების გლობალურ სისტემას. გლობალიზაციის პროცესებმა, გლობალურ პოლიტიკურ, სოციალურ და ეკონომიკურ სისტემებში სწრაფ

ცვლილებებთან ერთად, ხელი შეუწყო მიგრაციული პროცესების მკვეთრ ინტენსიფიკაციას და გამოიწვია კაცობრიობის მიგრაციის ისტორიაში ახალი ეტაპის დაწყება.

ამჟამად ყველა სახელმწიფო ჩართულია საერთაშორისო მიგრაციის პროცესებში და საერთაშორისო მიგრანტები გლობალური სამყაროს განუყოფელი ნაწილი გახდნენ. საერთაშორისო მიგრაცია ბოლო ორმოცდაათი წლის განმავლობაში დაჩქარდა. გლო-

ბალიზაციის პროცესებმა გამოიწვია უზარმაზარი და ხშირად უკონტროლო საერთაშორისო მიგრაციული ნაკადები და ამრიგად, საერთაშორისო მიგრაცია გადაიქცა უმნიშვნელოვანეს გლობალურ მოვლენად, რომელიც გავლენას ახდენს მსოფლიო ეკონომიკასა და საერთაშორისო უსაფრთხოებაზე. დღეს უფრო მეტი ადამიანი ცხოვრობს საკუთარ სამშობლოს ფარგლებს გარეთ, ვიდრე ოდესმე.

საერთაშორისო მიგრაციული ნაკადების მასშტაბები საშუალებას იძლევა განვიხილოთ ის გლობალური გავლენის ფენომენად. გაეროს მონაცემებით, 2019 წლის ანგარიშზე დაყრდნობით, ყოველი 32-ე ადამიანი საერთაშორისო მიგრანტია. განვითარებულ რეგიონებში კი ასეთი ყოველი მერვე ადამიანია.

საერთაშორისო მიგრაციის გაფართოებული გეოგრაფიული არეალი განისაზღვრა გლობალიზაციის პროცესების შედეგად, ქვეყნებს შორის დამყარებული ახალი სოციალური კავშირებითა და მიგრაციული ქსელებით. მიგრაციის სოციალური ქსელები ხელს უწყობს პოტენციური მიგრანტების გადაადგილებას საჭირო ინფორმაციისა და დახმარების მიწოდებით.

ღრმა გლობალური ცვლილებები XX საუკუნის მეორე ნახევარში განპირობებული იყო ეკონომიკის პოსტინდუსტრიული სექტორის განვითარებით და გლობალური შრომის ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისი ტრანსფორმაციით, ასევე ლიბერალური რეფორმებითა და დემოკრატიული ცვლილებებით პოსტკომუნისტურ და განვითარებად ქვეყნებში.

საერთაშორისო მიგრაციის ფარგლებში ყველაზე სწრაფად იზრდებოდა შრომითი მიგრაცია, რაც დაკავშირებულია სატრანსპორტო საშუალებების უფრო დიდ ხელმისაწვდომობასთან, ეს კი, აადვილებს მიგრაციას და „ამცირებს“ მანძილს ქვეყნებსა და კონტინენტებს შორის.

მიგრაციული ნაკადების ხარისხობრივ სტრუქტურაში არსებული ძვრები ძირითადად საერთაშორისო მიგრანტებში პროფესიონალების რაოდენობის ზრდას ნიშნავს. ეს ტენდენცია მჭიდროდ არის დაკავშირებული საერთაშორისო მიგრაციის ყველაზე მტკივნეულ მოვლენასთან, ეგრეთწოდებულ „ტვინების გადინებასთან“, ანუ მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების - მეცნიერების, ინჟინრების, ექიმების და ა.შ.

იმ ქვეყნებისთვის, სადაც მოსახლეობა დაბერებულია, მიგრაცია ხდება რესურსი, რომელიც ავსებს მუშახელის დეფიციტს და უზრუნველყოფს ახალგაზრდა მუშაკების ნაკადს, რომლებსაც შეუძლიათ გაზარდოს სამუშაო ძალის დინამიკა, ინოვაციურობა და მობილურობა. ამასთანავე, ამ სამუშაო ძალის გადინება მშობლიური ქვეყნებიდან, ამ ქვეყნებში ქმნის დეფიციტს კვალიფიციურ კადრებზე, ეკონომიკურად აქტიურ პერსონებზე, ადამიანებზე, რომლებმაც უნდა შექმნან დოვლათი სახელმწიფოში.

სამხრეთ კავკასიის პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში სახელმწიფოს მშენებლობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემა რეგიონიდან მოსახლეობის გადინებაა. მიგრაციის გამო მოსახლეობის კლების პრობლემა არ არის ცალკეულად აზერბაიჯანის, სომხეთის ან საქართველოსთვის, ეს არის საერთო პრობლემა სამხრეთ კავკასიის სამივე ქვეყნისთვის. აზერბაიჯანის შვიდნახევარი მილიონი მოსახლედან დაახლოებით სამი მილიონი ახლა ცხოვრობს და მუშაობს რუსეთში; სომხეთის სამ მილიონ ნახევარი მოსახლედან, დაახლოებით ერთი მილიონი; საქართველოს ოთხნახევარი მილიონი მოსახლედან, დაახლოებით ყოველი მეოთხე, ანუ მილიონზე მეტი მოქალაქე.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის უახლესი მონაცემებით, 2021 წელს საქართველო 99 974-მა ადამიანმა დატოვა. წინა წლის მონაცემებთან

შედარებით ემიგრანტების რიცხვი 34,5%-ით არის გაზრდილი და 17,8%-ით შემცირდა იმიგრანტების რიცხვიც.

მიგრაცია გავლენას ახდენს კავკასიის სახელმწიფოების ცხოვრების აბსოლუტურად ყველა სფეროზე. აღსანიშნია, რომ ცნობილია მძლავრი სომხური დიასპორები შეერთებულ შტატებსა და სხვა ქვეყნებში, საქართველოს მოსახლეობის დიდი ნაწილი კი რუსეთის შემდეგ მიგრირებულია ევროპის მთელ კონტინენტზე. ევროპაში ქართველთა მიგრაცია ასოცირების ხელშეკრულებაზე ხელმოწერისა და შენგენის ზონის ქვეყნებში უვიზო მიმოსვლის შემდგომ მკვეთრად გაიზარდა. სტატისტიკა პირდაპირპროპორციულად აისახება ფულად გზავნილებზე.

პანდემიის პერიოდში მიგრაციის სალდო დადებითი იყო, 2020 წელს საქართველოში უფრო მეტი ადამიანი დაბრუნდა, ვიდრე ქვეყნიდან გავიდა, რაც სწორედ პანდემიისთვის დამახასიათებელი ტენდენციაა. მიგრაციული ტალღა კვლავ გაიზარდა საჰაერო მიმოსვლის გააქტიურებისთანავე.

მიგრაცია რეალურად ცვლის მოსახლეობის ასაკობრივ და სქესობრივ სტრუქტურას, პოლიტიკურ სფეროშიც კი, დიასპორის წევრი ახალი ბიზნესმენების გავლენას მნიშვნელოვანს ხდის წარმოშობის ქვეყნებზე, საქართველოზე, აზერბაიჯანსა და სომხეთზე.

საქართველოს მაგალითზე რომ ვიმსჯელოთ, ქალები ძირითადად მიგრირებენ საბერძნეთში, თურქეთსა და იტალიაში, ხოლო მამრობითი მიგრანტები მიდიან რუსეთსა და პოლონეთში. რაც ალბათ, დაკავშირებულია დასაქმების შესაძლებლობებთან სხვადასხვა სექტორში, როგორცაა მშენებლობა, მოხუცების მოვლა და საშინაო სამუშაოები, დანიშნულების ქვეყნებში.

კავკასიის ქვეყნებიდან პოსტსაბჭოთა მიგრაციის ძირითადი ვექტორი რუსეთისკენ იყო მიმართული და სწორედ რუსეთში ყალიბდება ამ ქვეყნებიდან მიგრა-

ნტების დიდი ჯგუფები. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ მასობრივი მიგრაცია სსრკ-ს დაშლის შედეგია, თავად ფენომენი, ისევე როგორც პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მრავალი სხვა პრობლემა, სათავეს იღებს საბჭოთა ეპოქაში. მის გაჩენას ხელი შეუწყო შრომითი რესურსების სიჭარბემ და მინის ნაკლებობამ კავკასიაში, განსაკუთრებით მთიან რაიონებში.

სომხეთმა, აზერბაიჯანმა და საქართველომ განიცადა ძალიან განსხვავებული პოსტკომუნისტური ტრანზიციები, რამაც გავლენა მოახდინა მოკლე და გრძელვადიანი მიგრაციის პირობებზე მათი ტერიტორიებიდან და მის ფარგლებს გარეთ. სამხრეთ კავკასია შედარებით მაღალი არასტაბილურობის რეგიონია გაყინული კონფლიქტებითა და მუდმივი გეოპოლიტიკური ბრძოლებით. თითოეული პოლიტიკური გადაწყვეტილება ბუნებრივად მოქმედებს მიგრაციის დინამიკაზე: მოცულობაზე, ხასიათზე და, რა თქმა უნდა, მიმართულებაზე. სამივე ქვეყანას აქვს უარყოფითი მიგრაციის ბალანსი 1991 წლიდან და ისინი კვლავ ემიგრაციის ქვეყნებად რჩებიან და არა იმიგრაციის. თუმცა ტენდენცია გვაჩვენებს, რომ 2003 წლის შემდეგ, აზერბაიჯანი ამ თვალსაზრისით ბალანსის მიღწევას ცდილობს. ცვალებადი მიგრაციული რეალობის გათვალისწინებით, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები განსხვავებულად ჩაერთნენ მიგრაციის პოლიტიკის შემუშავებაში, მიგრაციის პოლიტიკის საერთაშორისო დებატებში, განსაკუთრებით ევროპის საბჭოს სხვა წევრებს შორის. სამივე ქვეყანა ევროკავშირის სამეზობლო პოლიტიკისა და აღმოსავლეთ პარტნიორობის ინიციატივის ნაწილია.

მიიჩნევა, რომ გლობალიზაცია სახელმწიფოს ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარებისთვის მნიშვნელოვანი ფაქტორია. თუმცა აქ ვხვდებით წინააღმდეგობას სწორედ მიგრაციული პროცესების კო-

ნტექსტში. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეკონომიკურად აქტიური პოტენციალის ქვეყნიდან გადინება, ნიშნავს იმ ქვეყნების კეონომიკების შენელებას და შესუსტებას, სადაც მაღალია შრომითი მიგრაცია. ასევე, ამ ქვეყნებში დემოგრაფიული სიბერის ტენდენცია მკვეთრდება და იცვლება მოსახლეობის სოციალური სტრუქტურა, მათ შორის ეთნიკური შემადგენლობაც კი.

მიგრაცია თამაშობს მნიშვნელოვან როლს სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ფორმირებაზეც. ტრადიციული გაგებით, მიგრაცია მიმღებ ქვეყანაში დამკვიდრების, ინტეგრირების პროცესია. სამხრეთ კავკასიის მოსახლეობისთვის კი ამ სოციალურმა ფაქტორმა არ იმუშავა. ვითარება გაართულა საზღვრის კვეთის არალეგალურმა მეთოდებმა, რაც გარკვეული გარდაუვლობით იყო გამონეული. ტურისტული მოტივებით საზღვრებს გარეთ წასული მოსახლეობისთვის, რომელიც არალეგალურად საქმდება და რჩება უცხო ქვეყნებში, არ არსებობს სამუშაო ხელშეკრულებები და სოციალური კეთილდრობები, მათ შორის ჯანმრთელობის დაზღვევა. ევროკავშირის ქვეყნებში 2015 წელს მხოლოდ საქართველოდან 5 000-მდე არალეგალი აღმოაჩინეს, 2018 წელს კი მათი რიცხვი 9 000-ს აღემატებოდა.

სახელმწიფოს ძლიერს მისი როგორც მატერიალური, ასევე ადამიანური რესურსების პრაგმატული გამოყენება ხდის. საქართველოს მაგალითზე, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ არათუ რესურსის პრაგმატული გამოყენება ხდება, პირიქით, ბოლო ათწლეულებია იფლანგება დრო და ტვინების გადინება ერთგვარი ტრადიციული აქტია. 2021 წლის შემოდგომაზე, ქალაქ ქუთაისში აქცია-პერფორმანსიც კი გაიმართა სახელწოდებით „ჩემოდნებზე დამჯდარი ქალაქი“. ამ ფორმით ახალგაზრდებმა ადგილობრივ ხელისუფლებას სამშაო ადგილები მოსთხოვეს და ხაზი გაუსვეს ფაქტს, რომ ქვეყნიდან ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა მასობრივად გაედინება.

სამუშაო ადგილების სიმცირე არ არის ერთადერთი მიზეზი, რის გამოც მიგრაციული პროცესები აქტიურია აზერბაიჯანში. არასტაბილური გარემო და უსაფრთხოების განცდის დეფიციტი მთავარი ფაქტორებია.

მიგრაციის პოლიტიკის ინსტიტუტის მონაცემებით, დღეს აზერბაიჯანიდან 1 მილიონ 147 ათასი ემიგრანტი სხვა ქვეყნებში ცხოვრობს. ოფიციალურ სტატისტიკაში 2008 წლიდან დღემდე მიგრაციის დადებითი მაჩვენებელი სტაბილურია, რაც ადგილობრივი ანალიტიკოსებისთვის სკეპტიციზმის საგანია. აზერბაიჯანში ემიგრაციის ნუსხაში მხოლოდ მათ აღრიცხავენ, ვინც ოფიციალურად მიუთითა ქვეყნის დატოვების ამგვარი მიზეზი.

თუკი ადრინდელი ტენდენციების მიხედვით, ძირითადად შუახნის სოფლის მაცხოვრებლები მიდიოდნენ რუსეთში, დღეს ევროპის ქვეყნებში წასულთა რიცხვი გაიზარდა და ეს არის უფრო კვალიფიციური პერსონალი და ასაკიც შემცირებულია. ტვინების გადინების პრობლემა ცალსახაა აზერბაიჯანშიც.

იგივე პრობლემის წინაშე დგას სომხეთი. დამოუკიდებელ სომხეთში 90-იანი წლების დასაწყისში მოსახლე-

ობის მნიშვნელოვანი გადინება იყო. ათასობით სომეხს მოუწია ქვეყნის დატოვება ოჯახების სარჩენად. ამან გამოიწვია ფართო განხილვა ზოგადად მიგრაციისა და შრომითი მიგრაციის შესახლო პოზიტიურ და უარყოფით ასპექტებზე. მიუხედავად იმისა, რომ სომხეთიდან შრომითი მიგრაცია მნიშვნელოვანი პრობლემაა, ფაქტობრივი ინფორმაცია ტენდენციების შესახებ არასრული და ფრაგმენტულია.

მიგრაციული პროცესის მორიგი ტალღა, სტაგნაციურმა ეკონომიკამ და ყარაბაღის ომში დემორალიზებულმა დამარცხებამ გამოიწვია. იმის გამო, რომ პროცესი არაფორმალურია, სომხეთიდან ემიგრაცია ზუსტად ვერ გამოითვლება. 2021 წლამდე, უკანასკნელ 3 წელში უფრო მეტი სომეხი ბრუნდებოდა ისტორიულ სამშობლოში, ვიდრე გაედინებოდა, თუმცა 2021 წლის სურათი მკვეთრად შეცვლილია.

ოფიციალური მონაცემებით, 2021 წლის სამი კვარტალში 103 000-ით მეტმა სომეხმა დატოვა ქვეყანა, ვიდრე შევიდა. ეს არის ქვეყნის მთლიანი მოსახლეობის დაახლოებით 3 პროცენტი.

სამხრეთ კავკასიაში მრავლად არიან ნიჭიერი ადამიანები, ახალგაზრდა თაობებს შორის. მათ შორის ბევრი დაჯილდოებულია ისეთი უნარ-ჩვევებით, რაც მნიშვნელოვანია საზოგადოების ამჟამინდელი საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად. მთავრობებს ეკისრებათ პასუხისმგებლობა, შეუქმნან პირობები ამ ადამიანებს თავიანთი შესაძლებლობების რეალიზებისთვის. მათ ასევე უნდა დაიწყონ იმ ახალგაზრდების მოზიდვა, ვინც ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში დატოვა ქვეყანა/რეგიონი. ბევრმა მათგანმა, ვინც წავიდა დასავლეთის ქვეყნებში, შეიძინა ღირებული გამოცდილება, უმეტესობამ დააგროვა გარკვეული კაპიტალი და ყველას შეუძლია გადამწყვეტი როლი ითამაშოს რეგიონის წინსვლაში და მათი საზოგადოების ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Aleshkovski I.A. Современное общество: актуальные проблемы и перспективы развития, RUDN Journal of Sociology Vol. 17 No. 2 . 2017;
2. United Nations, International Migration 2019;
3. Bara A. Di Bartolomeo A. Brunarska Z. Makaryan S. Mananashvili S. Weinar A. REGIONAL MIGRATION REPORT: SOUTH CAUCASUS. Robert Schuman Centre, European University Institute 2013;
4. ნულაძე გ. მაღლაფერიძე ნ. სულაბერიძე ა. დემოგრაფია. თბილისი 2009;
5. James P. Nation Formation: Towards a Theory of Abstract Community. London: Sage Publications;
6. Noiriel G. Population, Immigration et Identité Nationale en France, XIX-XX siècle. Hachette Supérieur, 1992;
7. Scholte J.A. Globalization: A Critical Introduction, London: McMillan 1997.